اندیشنامه دولت‌اسلامی (۵)

جهاد مقدّس

تأمّلی بر ابعاد نگاه اسلامی به دفاع و امنیّت

اندیشکده برهان
قُلْ هاتُوا بُرْهانَکُمْ اِنْ کُنْتُمْ صادِقینَ
www.BORHAN.ir

عنوان و نام پدیدآور : جهاد مقدس : تاملی بر ابعاد نگاه اسلامی به دفاع و امنیت/اندیشکده برهان.
مشخصات نشر : تهران: دیدمان، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری : ۸۵ص.
فروست : اندیشنامه دولت اسلامی؛ ۵.
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۶۳۱۱-۷۲-۴
وضعیت فهرست‌نویسی : فیپا
یادداشت : کتابنامه: ص.۸۱ - ۸۵.
عنوان دیگر : تاملی بر ابعاد نگاه اسلامی به دفاع و امنیت.
موضوع : امنیت داخلی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع : Internal security -- Religious aspects -- Islam
موضوع : جنگ -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع : War -- Religious aspects -- Islam
موضوع : صلح -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع : Peace -- Religious aspects -- Islam
موضوع : اخلاق نظامی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع : Military ethics -- Religious aspects -- Islam
شناسه افزوده : اندیشکده برهان
رده‌بندی کنگره : BP۲۳۱
رده‌بندی دیویی : ۲۹۷/۴۸۳۲
شماره کتاب‌شناسی ملی : ۵۸۷۸۲۰۵

اندیشکده برهان
قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ
www.BORHAN.ir

انتشارات دیدمان

عنوان: جهاد مقدّس
نویسنده: اندیشکده برهان
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۳۱۱-۷۲-۴
نشر: دیدمان
تاریخ انتشار: پاییز ۱۳۹۸
نوبت چاپ: اول
شمارگان: ۲۰۰
قیمت: ۲۲۰۰۰ تومان

www.DidemanBook.ir
www.BORHAN.ir
info@borhan.ir

تهران، چهارراه شهید لواسانی، خیابان بوستان،
کوچه نسترن، پلاک ۳۲، واحد ۴

تلفن: ۰۲۱-۲۶۱۵۳۲۹۱
پیامک: ۱۰۰۰۰۲۸۷

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

کلیه حقوق این اثر متعلق به «اندیشکده برهان» است و هرگونه نقل مطالب از آن صرفاً با ذکر منبع مجاز است.

فهرست

پیشگفتار ۷

مقدمه ۹

فصل اول

مبانی نظری امنیّت در آموزه‌های اسلامی ۱۱

امنیت در اسلام در قاب تحول مفهومی و نظری ۱۱

اسلام مشکل طاغوت و جهل را چگونه برطرف می‌کند؟ ۱۸

چهار گذار گفتمان امنیت ۲۳

ابعاد غیرفیزیکی امنیت در منظومهٔ فکری انقلاب اسلامی ۲۷

فصل دوم

جنگ و صلح در اندیشه اسلامی ۳۵

صلح و هم‌زیستی در فقه سیاسی اسلام ۳۶

خشونت و خشونت‌گرایی در روابط بین‌الملل ۳۹

جنگ و جهاد در قرآن کریم ۴۴

تعامل یا تقابل ۴۷

بررسی مفهوم جهاد ابتدایی ۵۳
مقایسهٔ فقه شیعه و حقوق بین‌الملل در جنگ..... ۵۹

فصل سوم

اخلاق نظامی اسلامی ۶۷
اخلاق جنگ در اسلام ۶۷
جایگاه اُسرای جنگی در حقوق بین‌الملل اسلامی..... ۷۴

کتاب‌نامه ۸۱
الف) منابع فارسی..... ۸۱
ب) منابع لاتین..... ۸۵

رهبر کبیر انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی (قدس سره)

قضیهٔ جهاد یک قضیه است، قضیهٔ دفاع قضیهٔ دیگر. قضیهٔ جهاد یک شرایطی دارد. برای اشخاص خاصی هست. برای گروه معینی هست با شرایطی. لکن قضیهٔ دفاع، عمومی است. مرد، زن، بزرگ، کوچک، پیر، جوان همان طوری که عقل انسان هم آن حکم می‌کند که اگر کسی هجوم آورد برای منزل یک کسی، اهالی آن منزل، هریک که هست دفاع می‌کنند از خودشان. چنانچه هجوم آورد کسی به شهر یک کسی، اهالی شهر برای حفظ جهات خودشان دفاع می‌کنند. دیگر اینجا هیچ شرطی نیست. همه دفاع باید بکنند. و اگر به کشور ما، کشور اسلامی ما هجوم بکنند و بخواهند تعدی بکنند، تجاوز بکنند، بر همهٔ افراد مملکت، بر همهٔ افراد کشور، چه زن، چه مرد، کوچک، بزرگ اینجا دیگر شرطی نیست، بر همه واجب است که دفاع کنند. و لهذا حال دفاع فرق دارد با حال جهاد. حال جهاد شرایط دارد، حال دفاع شرطی ندارد. باید دفاع بکنند. حتی یک پیرمردی هم که خیلی کار از او نمی‌آید باید شرکت کند در دفاع. آنقدر که می‌تواند دفاع کند. و ما امروز که مواجه هستیم با قدرت‌های بزرگ و شیطنت‌های بزرگ باید مهیا بشویم برای دفاع. البته این احتمال بسیار کم است که ما یکوقت محتاج به دفاع نظامی بشویم. کم است احتمال. برای اینکه قدرت‌های بزرگ هم می‌دانند که نباید حالا هجوم کنند. لکن هر چه هم احتمال کم است لکن از باب اینکه دفاع از یک مملکتی است، دفاع از اسلام است، این محتمل بزرگ است. از این جهت، ما باید مهیا بشویم. مهیا شدن یکی این است که با قوه، چه قوهٔ افرادی و چه قوای دیگر، باید مهیا بشود. چنانچه قرآن کریم دستور داده. و مهیا شدنمان هم به طوری باشد که با این مهیا شدن بترسند آنهایی که بنای، خیال هجمه دارند. دشمنانتان بترسند از قوهٔ شما. اگر بنا شد که در یک کشور سی و چند میلیونی، بیست میلیون قیام کردند برای اینکه مهیا کنند خودشان را از برای دفاع، ولو آن تتمه هم در وقتی که مقتضی شد و محتاج به دفاع شد آنها هم باید بکنند. لکن حالا که می‌خواهیم ما مهیا بشویم، باید این بیست میلیون، یعنی همهٔ جوان‌ها همهٔ اشخاصی که ازشان کاری برمی‌آید، باید خودشان را مهیا کنند. آن روزی را ملاحظه کنند که یکوقت دشمن رو آورد به طرفشان. هم باید تجهیزات مهیا بشود به قدری که بترساند دشمن‌ها را، و هم باید قوای افراد، قوای نظامی، قوای چریکی، قوای پارتیزانی باید مهیا بشود، و هم قوهٔ ایمان باید زیاد بشود.

صحیفه امام، جلد ۱۲، صفحه ۲۳۹ و ۲۴۰

رهبر معظم انقلاب اسلامی، حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

حال این سؤال مطرح است که «این پیروزیهای بزرگ، چگونه برای ما به وجود آمد؟» پاسخ یک کلمه است: «در سایه ایمان و معنویت.» چیزی که شما، آن را مثل یک سرمایه ارزشمند در دست داشتید و همواره و به کمک آن، کار کردید. در جنگ، ابزار جنگی بلاشک یک عامل فوق‌العاده مهم است؛ اما عاملِ تعیین کننده نیست؛ زیرا ابزار را انسان به کار می‌برد. تا انسان، چگونه انسانی باشد: انسانی قوی، انسان متّکی به خود، انسانی نترس از مرگ، یا انسانی ضعیف که می‌خواهد در سایه ابزار، خود را پنهان کند؟ چه عاملی به انسان آن قوّت را می‌بخشد که ابزار در دست او، به معنای واقعی کلمه عاملی برای کوبیدن دشمن باشد؟ ایمان، اتّکای به خدا. البته همراه با کاردانی و بلدی. این را چه کسی داشت؟ این از کدام دل‌ها می‌جوشید؟ ای جوانان مؤمن! ای تربیت‌شدگانِ واقعی اسلام! نسل ما، تربیت شده اسلام نبود؛ اما شما تربیت شده اسلامید. شما آن نسلی هستید که یک مرد الهی و معنوی - که نظیر او را امّت ما در تاریخ خودْ کم دیده است - وقتی نگاهتان می‌کرد، دلش از امید موج می‌زد. نسل تربیت شده اسلام، به برکت ایمان و توکّل و اعتقاد به خدا؛ اعتقاد واقعی به ارزشهای الهی و اسلامی، توانست یکی از بزرگترین کارهای دنیا را بکند.

بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان سپاه، ۱۳۷۲/۰۶/۲۵

پیشگفتار

بسم الله الرحمن الرحیم

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُم بُرْهَانٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا

ای مردم! همانا برای شما از جانب پروردگارتان برهانی آمده است و ما نوری روشنگر (قرآن) به‌سوی شما فروفرستادیم (نساء: ۱۷۴).

سپاس خداوندی را که بشر را به برهان حقانیت وجود ذی‌جود آخرین فرستاده‌اش و نور روشنی‌بخش کلام‌الله مجید هدایت کرد و ملت شریف ایران را با هدیه‌ی آسمانی انقلاب اسلامی و حیات در ذیل نعمت ولایت در مسیر رشد و تعالی قرار داد.

انقلاب اسلامی نعمت بی‌بدیلی بود که رهین ملت ایران شد تا مسیر تمدن‌سازی اسلامی و الگو شدن برای جهان بشریت را بپیماید و البته در این طریق، راه ناپیموده هنوز زیاد است و نیازمند گام‌هایی استوار و خردورزانه هستیم. اندیشکده‌ی برهان که متشکل از جمعی از فرزندان انقلاب اسلامی است، کانونی است فعال در زمینه‌ی تبیین گفتمان تمدن‌ساز انقلاب اسلامی. تلاش این مؤسسه‌ی اندیشه‌محور بر این است که با تکیه بر سرمایه و استعداد معرفتی-علمی نیروهای فرهیخته‌ی جریان انقلابی و ارزشی، به تبیین گفتمان انقلاب کمک کند و در مسیر تربیت نیروهای فکری تراز انقلاب اسلامی و یا به تعبیری، «مؤمن اندیشه‌ورز جهادی» بکوشد.

موسسه برهان مسیر مطلوب خود را حرکت در چارچوب الگوی امام-امت می‌داند و بر این اساس، مبنای گفتمان‌سازی جهادگران فکری این اندیشکده بر پایه‌ی تبیین

بیانات و دغدغه‌ها و مطالبات سیاسی-فرهنگی حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و تولید پژوهش‌های معرفتی و راهبردی معطوف به این مهم است. اندیشکده‌ی برهان بر آن است که در مسیر یک جهاد فکری و اعتقادی منسجم و متقن با پاسخگویی مستدل و منطقی به پرسش‌ها و مسئله‌های کنونی جامعه، گره‌گشایی از معضلات فکری و نظری و شبهه زدایی و تولید تحلیل و تأملات سالم و پالوده از کج‌اندیشی و انحراف، گام بردارد.

اندیشنامه حاضر حاصل تلاش جمعی از پژوهشگران اندیشکده برهان است که به واکاوی ابعاد گوناگون دفاع و امنیت در اندیشه اسلامی می‌پردازد. لازم است از زحمات آقایان رضا رحمتی، عبداله مرادی، سید مرتضی حسینی فاضل، محمدرضا برته، سید عبدالمحمد موسوی، محسن اکبری و علی کمالی که در نگارش این اثر مشارکت داشته‌اند، کمال سپاسگزاری به عمل آید.

امید است این اثر، گامی کوچک اما مؤثر در شناخت و تعمیق گفتمان تمدن‌ساز انقلاب‌اسلامی و بازخوانی اندیشه‌های ناب اسلامی و مورد رضایت پرچمدار هدایت بشر، حضرت ولیعصر (عج) قرار گیرد.

محمدجواد اخوان

مدیر اندیشکدهٔ برهان

مقدمه

در دین اسلام، به طریق اولی، به‌عنوان دینی که از خود تعریف جامع برای حل‌وفصل مشکلات بشر ارائه داده و مطابق آیهٔ قرآنی «تبیان لکل شی»، توان پاسخ‌گویی به تمام مسائل موجود بشری را دارد، می‌بایستی مختصات مقولهٔ امنیت امت وجود داشته باشد.

برای اسلام به‌عنوان دینی آسمانی که ادعای بازتعریف و حل تمام مسائل پیرامون بشر را دارد، ارائهٔ تحلیل دقیق از امنیت بین‌الملل و امنیت بشر، یکی از موضوعات ضروری است که نیاز به پردازش علمی در متون دینی را داشته و دارد.

اندیشهٔ سیاسی اسلام، علاوه بر اینکه به‌طور سلبی متضمن کسب امنیت در مقابل سلطهٔ طاغوت است، به‌صورت ایجابی نیز دعوت به ایجاد جامعه‌ای سیاسی می‌کند که در آن با تحقق آگاهی، به‌مثابهٔ شرط امکان کرامت و سعادت انسانی، جایی برای سلطه و استبداد نیست. بر همین اساس است که حتی تحمیل سلطه‌گرانهٔ باورهای دینی نفی می‌شود.

امنیت به‌عنوان یکی از مفاهیمی که در حال تغییر بوده و معانی جدیدی به خود گرفته است، در گفتمان اسلامی به‌عنوان بستری برای تعریف امت و تأمین این مفروض قلمداد می‌شده است. این موضوع هم در دیدگاه حضرت رسول (ص) و هم در نگرش امام (ره)، واحد بوده ولی تفاوت در محدودیت‌های محیطی پیش روی امام برای تحقق این مفهوم است. به عبارتی دلیل تفاوت بایدها و هست‌های پیامبر و امام، نه در تفکر

ایشان و نه در شرایط ارادی کنشگر و ارادهٔ معطوف به آن (رسیدن به امت به‌عنوان امنیت توسط امام) بوده، بلکه همان‌طور که گفته شد، شرایط محیطی اعم از ساختار حاکم بر نظم بین‌الملل، وجود کنشگران دولت‌ملتی و سایر عوامل و عناصر سیاسی‌محیطی بوده که مانع از تحقق این هدف شده است.

گفتمان انقلاب اسلامی محور اصلی شکل‌گیری «فرهنگ مقاومت در نظام جهانی» است که به‌طور جدی، ساختار و کارکردهای نظام بین‌الملل سلطه را به چالش کشانده است، اما این گفتمان با توجه به ماهیت آموزه‌های اسلامی، اساساً رویکردی اصلاحی-انتقادی است و با توجه به اصالت دادن به مباحث هنجاری-فرهنگی و محوریت اصل اسلامی دعوت، تلاش می‌کند تا با تعامل فرهنگی و مشروعیت‌زدایی از نظم سلطه‌گرانه، نظم عادلانهٔ جهانی مبتنی بر ارزش‌های الهی انسانی را عرضه نماید. از سوی دیگر، ابتنای این گفتمان بر فقه سیاسی اسلامی باعث می‌گردد در زمینهٔ مبارزه و جهاد اساساً نگاهی دفاعی و استقلال‌طلبانه داشته باشد. در نقطهٔ مقابل این گفتمان، رویکرد لیبرال با تقریر هانتینگتونی قرار دارد که با تأکید بر برتری‌جویی غرب، خود مولد خشونت‌گرایی است. رویکرد سلفی-تکفیری که با کج‌فهمی از متون دینی، جهان را عرصهٔ مبارزه و جهادی خونین می‌بیند نیز مورد نقد گفتمان انقلاب اسلامی قرار دارد؛ چه اینکه اولاً از آموزه‌های اصیل اسلامی به دور بوده و ثانیاً این رویکرد نیز عملاً در راستای تحکیم نظام سلطه و تقویت اسلام‌هراسی قرار دارد.

بر این اساس در فصل اول و دوم این کتاب به نگاه اسلام به مقوله امنیت و دفاع پرداخته می‌شود و در فصل آخر کوشش می‌شود تا مسائلی چون رابطهٔ جهاد و دعوت، کیفیت قتال با جنگجویان، چگونگی رفتار با غیرمقاتلان، شیوهٔ برخورد با اسرا و مسائلی از این دست، مورد بازخوانی قرار گیرد تا از این رهگذر، رهیافت نوینی از اخلاق جنگی در اسلام به دست آید.